

Funksional ailə mühitində yaşamağın üstünlükləri

Aygün Qurbanova

Azərbaycan Universiteti

E-mail: qurbanliaygun1@gmail.com

Rəyçilər: h.ü.e.d., prof. M.N. Əliyev,
i.e.ü.f.d., dos. A.A. Musayeva

Açar sözlər: funksional ailə, mühit, sağlam ailə, bağlılıq, ailə bağları

Ключевые слова: функциональная семья, среда, здоровая семья, принадлежность, семейные связи

Key words: functional family, environment, healthy family, attachment, family bonds

Sağlam ailə mühitində yaşamaq hər bir fərdin şəxsi həyatında və fəaliyyətində çətinlikləri aşmaq, problemləri daha rahat həll etmək, sevgi və qayğı ehtiyaclarını ödəmək üçün əlverişli mühitin əlçatan olması deməkdir. Həyat öz öhdəlikləri ilə insanları sıxdığı zaman məsuliyyətlərin paylanması, bərabər qayğı yükünü daşımaq onların işini yüngülləşdirir. Özünə qayğı göstərməkdə çətinlik çəkən yaşlılar, fiziki və əqli qabiliyyəti məhdud insanlar ailə mühitində yaşadıqda onlara bioloji bağları olan insanların qulluq etməsi həm insani dəyərlərin yüksək tutulduğundan xəbər verir, həm də yaxınlıqda böyüyən uşaqlara humanist davranış əyani təbliğ olunur ki, bu da onların psixi sağlam, mərhəmətli şəxs kimi böyümələri üçün faydalıdır. A. H. Maslou insanın əsas ehtiyaclarını təsvir edərkən ilkin qida, su, isti mühit və s. kimi fiziki ehtiyaclardan sonra təhlükəsiz sığınacağa olan ehtiyacı, onun ardınca isə sevgi və bağlılıq, bir qrupa aid olma ehtiyacını vurğulayır. Bu ehtiyaclar ən təməl ehtiyaclar qədər mühümdür və sağlam ailə mühiti insanlara həmin ehtiyacı ödəmək imkanı yaradır. [1]

Funksional ailə həm də üzvlərinin maddi ehtiyaclarının ödənilməsi üçün səylərin bərabər paylaşdığı mühitdir, işləyən hər kəs digərinin rifahı, böyüməsi və inkişafı üçün qazancından töhfə verir ki, bu da ailə üzvlərinin bir-birilə bağlılığını artırır, güclərini birləşdirir, rifahlarını qoruyur. Kommunal xərclərin ödənilməsi, maddi ehtiyacların öhdəsindən gəlmək üçün büdcənin idarə edilməsi ailəni ayaqda saxlamaqla yanaşı uşaqlara pulu düzgün idarə etməyi öyrədir. İnsanlar pulla davranmağı, xərcləri idarə etməyi dostları, yaxınları və tanışlarından əvvəl ailədə öyrənirlər, aparılmış araşdırmanın nəticəsinə görə, rəyi soruşulanların 56%-i pulla, yaxud maliyyə xərclərilə bağlı qərarlarını valideynlərilə məsləhətləşərək verirlər. Buna görə də funksional ailənin öhdəliklərindən biri də uşaqlara erkən yaşdan pulun dəyərini öyrətmək, onunla doğru rəftar etmək üçün praktiki bacarıq və vərdislər aşılamaqdır, bu isə ailələr fərqli milli və mədəni köklərə söykəndikləri üçün cəmiyyətlərə görə fərqlənə bilər [2].

Uşaqlar böyüyüb ailəni tərk etdikdən, başqa şəhərlərə təhsil, yaxud iş tapmaq üçün köç etdikdən, hətta evləninib ayrı yaşayandan sonra da maddi sıxıntıya düşdükdə valideynlərinin dəstəyinə ehtiyacları olur. Möhkəm ailə bağları həm də fərdlərin maddi rifahının yüksəldilməsinə xidmət edir [3].

Maslounun istəklər iyerarxiyasına bir daha müraciət etməli olsaq, piramidanın üçüncü pilləsində sevgi və aid olma ehtiyacını görə bilərik. Bu, insanın sosiallaşmaq və bağlılıq ehtiyaclarının ödənilməsi ilə izah olunur. Maslouya görə, insanlar arası münasibətlər davranışı motivasiya edir, yəni dostluq, etibar, bir qrupa daxil olma, bəyənilmə, birlikdə olmaq istəyi,

sevgi vermək və almaq insanın sosial ehtiyacıdır və bunlar ailə, dostluq və iş mühitində gerçəkləşə bilər.

Asudə vaxtın birgə paylaşılması, gəzintilərə çıxmaq, xoş xəbərini bölüşmək, yorğun və gərgin vəziyyətdə, yaxud qəmgin anlarda kədərini, yükünü sevdiyi insanların əhatəsində yaşamaq insana mənəvi rahatlıq verir. Maslou qeyd edir: “müşahidə etdiyim insanların dediklərinə görə, sağlam sevgi münasibətinin verdiyi dərin məmnunluq hissi onlarda təhlükəyə qarşı müdafiə və qorunma hissini kənarlaşdırılmasına və özlərini olduqca təbii və içlərindən gəldiyi kimi hərəkət etmək hissini təmin edir. Belə bir münasibətdə qorunmaq, gizlədilmək, təsir etməyə çalışmaq, gərgin hiss etmək, münasibətdə olduğu insanın sözlərini və hərəkətlərini güdmək, onu sıxışdırmaq və təzyiq altında saxlamaq əsas deyil. İnsanlar onlar üzərində tələblər və gözləntilər qoyulmadığı zaman özlərini olduqları kimi hiss edirlər; onlar özlərini psixoloji (həmçinin fiziki) çılpaq hiss etməklə yanaşı hələ də sevilən, arzu olunan və təhlükəsiz hiss edə bilirlər” [1, s. 185].

Aydın olduğu kimi sağlam münasibətdə tərəflər özlərini daha rahat və əmin hiss etdikləri üçün ailə səmimi bağlar əsasında mövcudluğunu davam etdirir.

Hərtərəfli bacarıqlara sahib uşaq yetişdirməyin əsas və ilkin yolu da ailə içində möhkəm dəstək verməkdən keçir ki, bu da uşağın gələcək uğurlarına, özünü rahat və xoşbəxt hiss etməsinə, eləcə də ətrafı rahatlıqla öyrənməsinə vəsilə olur. Valideynlər uşaqda qarşıya məqsəd qoymaq, ona çatmaq həvəsini inkişaf etdirmək üçün uşaqda özünü rahat, əmin və səriştəli hiss etmək hissini yaratmalıdırlar. Uşağın ətrafı öyrənmə prosesi o, hələ məktəbə getməzdən əvvəl başlayır və bu ilkin cəhdlər onun böyüdüüyü və yetişdiyi mühitdə baş verir.

Ətrafı tədqiq edən uşaq ilkin suallarını valideynlərinə, ona qayğı göstərən və əhatə edən ailə üzvlərinə verir, suallarına qane edici cavab almaqla uşağın məntiqi təfəkkürü inkişaf etmiş olur. Bundan əlavə, uşağa sevgi göstərmək, onu əzizləmək, ünsiyyətdə olmaq onun mənəvi ehtiyaclarının ödənilməsi və yuxarıda qeyd edildiyi kimi sevgi və aid olma ehtiyaclarının tamamlanmasına gətirib çıxarır. Bu fikir öz təsdiqini uşağın ailə mühitində, bioloji valideynləri ilə sıx ünsiyyət və qayğı ilə daha sağlam böyüyə biləcəyini araşdıran Con Baulbinin əsərlərində tapır.

Uşaq psixologiyasını öyrənən ilk psixoloqlardan biri Con Baulbiyə görə, insan həyatının ilk beş ili onun gələcək inkişafı üçün olduqca vacibdir. Körpə ikən gün ərzində anasını çox görməyən və dayəsi tərəfindən qayğı görün Baulbi 7 yaşında internat məktəbinə göndərilir. Həyatının ilk illərində ailəsindən uzaq düşən Baulbi gələcəkdə bu təcrübəsindən istifadə edərək uşağın valideynləri ilə əlaqə və ünsiyyətinin onun inkişafı üçün nə qədər böyük əhəmiyyət daşıdığını müəllifi olduğu bağlılıq nəzəriyyəsində qeyd edir.

Uşaq 18-24 aylıq olarkən ətrafındakı qaydaları, digər insanlarla ünsiyyətdə olmağı, danışmaq və müəyyən bədən dilini anlamağı öyrənir, buna görə də Baulbi hesab edirdi ki, həmin dövrdə anasından ayrı düşən uşaq (müəllif “ana” fiqurunu şərti götürərək uşağa ana kimi qayğı göstərən istənilən kəsi nəzərdə tuturdu) gələcək həyatında bir sıra sosial, emosional və intellektual çətinliklər yaşaya bilər. Uşaqlarda doğuşdan yaranan əmmə (stress səviyyəsini azaldır və rahatlıq verir), qucaqlanma (uşağın bədəninin anasının bədəninə yapışması arada bağın yaranmasına səbəb olur), baxma (araşdırmalar göstərir ki, uşaq anasına baxdıqda anasından reaksiya görməzsə stress səviyyəsi yüksəlir, çünki baxış qarşısındakı insanda özünə qarşı reaksiya oyatmaq üçün dəvətdir), gülümsəmə (cavab reaksiyası gözləyən anadangəlmə sosial relizdir), ağlama (ağrı və kömək istəməklə əlaqələndən sosial relizdir).

Bu sosial relizlər vasitəsilə ana/qayğı göstərən uşaq ilə bağlılıq yaradır və bu bağlılıq uşağın ətraf aləmi kəşf etməsi üçün kifayət edir. Baulbi aydınlaşdırır ki, möhkəm bağlılıq əlaqəsi

uşağın bütün gələcək sosial münasibətlərinin prototipi rolunu oynayır və onun pozulması iki ciddi sonluqla nəticələnə bilər: 1) sevgisizlik psixopatiyası digər insanlara qarşı mərhəmət, səhv, günah hiss edə bilməmək cinayətkarlığa aparıb çıxara bilər; 2) davranış geriliyi, yəni, uşağın ona ilkin qayğı göstərən şəxslə güclü bağının olmaması uşaqda xətalı davranış yaradacaq və gələcək münasibətlərinə təsir edəcək.

Con Baulbi sevgisizlik psixopatiyasının yetkinlik yaşına çatmayan uşaqların cinayət etmələrinə, emosional çətinlik yaşamaqlarına və antisosial davranışlarına təsirini öyrənmək üçün oğurluq etmiş 44 azyaşlı cinayətkar və 44 nəfər də emosional narahatlıqları olan, lakin hələ cinayət törətməmiş, yetkinlik yaşına çatmayan uşaqlar üzərində işlədiyi klinikada tədqiqat aparır. Baulbi uşaqlar klinikaya gələn kimi onların IQ testini edərkən sosial işçi də uşaqların valideynləri ilə uşaqların erkən uşaqlıq dövrləri haqda məlumatlar toplayır. Sonra Baulbi valideynlərin müşayiətilə uşaqlarla ilkin müsahibə aparır və tədqiqatın nəticəsi kimi aydın olur ki, oğurluq etmiş uşaqların yarıdan çoxu həyatlarının ilk 5 ilində ən azı 6 aydan çox müddətdə analarından uzaq düşüblər, onlar qayğı evlərində və ya xəstəxanalarda qalarkən ailə üzvləri tərəfindən tez-tez ziyarət olunmayıblar, digər qrupda isə yalnız iki nəfərin anasından ayrı qalma təcrübəsi olub.

Oğurluq etmiş uşaqların 14 nəfəri başqalarının hissələrinə qarşı laqeyidlik göstərməklə sevgisizlik psixopatiyası əlamətlərini nümayiş etdiriblər, ikinci qrupda isə belə bir hal müşahidə olunmayıb. Müəllif tədqiqatını uşağın erkən həyatında anadan ayrı düşməsinin ona emosional zərbə vuraraq emosional inkişaf çatışmazlığına səbəb ola biləcəyi və beləliklə digər insanlara qarşı günah, maraqlı, nigaran qalma hissələrinin çatışmazlığına, o cümlədən mənalı və uzunömürlü münasibətlər qura bilməməsi fikri ilə yekunlaşdırır. [4]

Beləliklə, ilkin olaraq anadan başlayan və daha sonra atanın da qoşulduğu həvəsləndirici, dəstəkləyici, əməkdaşlıq etməyə ruhlandırıcı valideyn modeli uşağın gələcək münasibətlərinin qurulması, onda digər insanların da yardımsevər olduqlarına inam yaradaraq insanlara dəyər vermək hissini öyrətmək üçün faydalı baza olduğunu qeyd etmək lazımdır. Uşağa ətrafını tədqiq etməyə imkan yaratmaq, çətinliklərinin öhdəsindən gəlmək fürsəti vermək onda səriştəli olmaq bacarığını öyrədəcək. Təminedicisi, funksional ailə uşağın yalnız ilkin illərdə fiziki və psixoloji inkişafı ilə məşğul olmur, onun həm də gələcəkdə içinə düşəcəyi xoşagəlməz vəziyyətlərdə emosional nəzarətini qoruyan, balanslı şəxsiyyətə çevrilməsi üçün zəmin yaradır. [5, s. 378]

Məqalənin aktuallığı. Müasir dövrdə insanların həyat tərzləri dəyişdiyi və gündəlik qaygıları artığı üçün ailə bağları zəifləyə və ailə üzvləri arasında münasibətlər soyuya bilər. Məqalə də funksional ailə və onun rolları, ailə üzvlərinin rifahı, həmçinin uşaqların sağlam böyüməsi kimi həlli vacib məsələlərə həsr olunduğundan onu aktual hesab etmək olar.

Məqalənin elmi yeniliyi. Elmi yenilik ondan ibarətdir ki, ilk dəfə olaraq məşhur psixoloq Con Baulbinin bağlılıq nəzəriyyəsinə əsaslanaraq, funksional ailənin yaradılmasının əsasında psixoloji cəhətdən sağlam və möhkəm ailə bağları ilə tərbiyə olunan uşaqları cəmiyyətə hazır vətəndaş kimi təqdim olunmasının yolları göstərilir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən ali və orta ixtisas məktəblərinin müəllimləri, tələbə və magistrantlar, eləcə də praktik psixoloqlar, sosial işçilər istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Abraham H Maslow. Motivation and Personality.

2. "Parent's Beliefs and Behaviors about the Economic Socialization, through Allowances /Pocket Money, of Their Children". Psychology, 2017.
3. Sociology of the family, Dr. Ron J. Hammond, 2010.
4. <https://www.simplypsychology.org/bowlby.html>
5. Attachment And Loss Volume by John Bowl by, 1982.

A. Курбанова

Жизненные преимущество в функциональной семейной жизни

Резюме

Жить в здоровой семье означает способность преодолевать трудности в личной жизни, легче решать проблемы и иметь доступ к комфортной обстановке для удовлетворения потребностей в любви и заботе. Функциональная семья также является средой, в которой усилия делятся поровну для удовлетворения материальных потребностей ее членов. Тем не менее, родительская модель, которая оказывает поддержку, сотрудничество научит ребенка умению строить будущие отношения, исследовать окружающую среду и быть компетентным.

A. Gurbanova

Advantages of living in the functional family

Summary

Living in a healthy family means being able to overcome difficulties in personal life and activities, to solve problems more easily, to have access to the comfortable environment, and to meet the needs for love and care. The functional family is also an environment where efforts are shared equally to meet the material needs of its members. At the same time, the parent model that encourages encouragement and supportive, collaborative learning will teach the child the ability to build future relationships, explore the environment, and to be competent for coping with the challenges.

Redaksiyaya daxil olub: 22.02.2019